

Introducció a les Economies Socials i de Solidaritat (ESS)

M. Àngels Alió

17- 4-2020

L'economia i la seva relació amb les activitats humanes i les estructures de poder conformen una de les condicions principals de la organització dels espais i de la manera com la societat connecta amb la natura i el medi físic. Per això és molt important començar a plantejar-se la possibilitat de la producció i la comprensió del espai en base a d'altres sistemes econòmics més enllà del capitalisme. Des de fa algunes dècades les economies socials i solidaries han començat a agafar el relleu com una d'aquestes possibilitats. I per això, durant els propers mesos, ens proposem tractar aquest tema en l' apartat de **FETS**. Comencem avui amb el que podria ser una humil introducció a aquest tema.

Des de fa algun temps que les economies socials i solidaries (ESS) han esdevingut un tema important en el debat públic i de les ciències socials. La qual cosa indica l'augment de la seva incidència en la vida social i econòmica, ja sigui com a alternativa per a potencials emprenedors, els consumidors o també com opció de desenvolupament. I també com a hipòtesi de futur davant els reptes actuals de la humanitat.

Per començar, s'ha de dir que les cooperatives, tal com les coneixem avui en dia, i amb elles les ESS, tenen una llarga història. Hi ha un acord força general en situar els seus inicis en el context històric de la revolució industrial i urbana en la segona mitat del segle XIX, quan es feia imprescindible impulsar iniciatives econòmiques alternatives més pensades per a millorar les condicions de vida dels treballadors que no per a fer créixer els beneficis monetaris dels propietaris de la terra i dels mitjans de producció.

I les cooperatives foren les que permeteren emprendre aquest canvi. La primera cooperativa moderna va ser la Societat Equitativa dels Pioners de Rochdale (*Rochdale Equitable Pioneers Society*), fundada en 1844 a Rochdale, prop de Manchester. Aquesta cooperativa tenia quatre objectius: El primer i més immediat era la obertura d'una tenda mancomunada, que els permetés fer front a les dificultats d'abastiment alimentari de qualitat i a baix preu. El segon era aconseguir finançament, i el tercer i quart respectivament construir habitatges i crear treball per als seus socis. Al mateix temps, també van elaborar una sèrie de requisits o normes de funcionament com eren, entre d'altres, la adhesió voluntària, la cooperació entre els socis i les altres cooperatives, i el control democràtic dels associats.

La Rochdale es va transformar aviat en un model a imitar i es va difondre ràpidament a d'altres llocs d'Europa. Comptant a més a més pel desenvolupament teòric des de dintre el moviment socialista i anarquista. Peter F. Kropotkin, un dels líders més clarividents del anarquisme europeu en el tombant dels segles XIX i XX, va ser un dels primers a destacar la necessitat de la cooperació i l'ajuda mútua com estratègia d'alliberament dels pobres.

D'aleshores ençà aquest l'evolució del moviment ha seguit dues vies diferents per bé que complementaries. D'una banda, lògicament, la fundació de noves sobre tot en les darreres

dècades, d'associacions populars o ciutadanes que tot i no ajustar-se al mateix tipus d'organització de les cooperatives també comparteixen els mateixos criteris d'ajuda mútua i solidaritat.

A Catalunya aquest procés es remunta a finals del XIX amb la fundació de les primeres cooperatives. Així, en l'àmbit de la agricultura cal destacar les iniciatives de col·lectius de petits pagesos i rabassaires, com el de Barberà de la Conca que el 1893, i a Sarral el 1907, van constituir societats d'ajuda mútua i cooperació per a les feines del camp i l'adquisició de productes. I també en el de la indústria on, entre les primeres, s'ha recordar a la cooperativa La Redemptora, dedicada a la fabricació de rajoles i maons, que va començar el 1889 al barri de Sants.

La segona via consisteix en establir mitjans de col·laboració i suport entre cooperatives. Aquest objectiu encara és fonamental en el dia d'avui. En l'escala internacional, el 1895 es va constituir la primera gran xarxa d'ajuda cooperativa internacional al fundar-se la Aliança Cooperativa Internacional (ACI)¹, que continua activa amb cooperatives d'arreu del Mon, des d' Austràlia, Filipines i la Índia, passant per l'Argentina, Bèlgica o Anglaterra entre molts altres països.

Tota aquella primera empena va anar desenvolupant-se amb major o menor intensitat en el Mon. Per bé que en alguns estats, com Espanya, s'hagi trobat amb obstacles estructurals polítics i econòmics durant el franquisme. Des de la dècada dels setanta sobretot, les ESS han experimentat una represa molt forta a tot el Mon. Aquesta represa es deu a distints factors, inclosa la aprovació en alguns estats de mesures jurídiques per a la protecció de cooperatives. Tanmateix, sembla que ha sigut determinant l'auto reconeixement popular i de determinats segments de la població de la impossibilitat de resoldre la pobresa i la explotació en el marc de les estructures del capitalisme. P. Guerra, economista uruguaià que ha esdevingut un dels teòrics capdavanters de les ESS, parla d'una veritable efervescència de totes aquestes iniciatives des de la dècada dels noranta. Els guanys de les quals poden estar entre el 8 i el 15% del PIB dels estats, i que creu que poden arribar fins el 30%².

Segons la Xarxa Catalana d'Economia Solidaria³ (XES), les ESS es defineixen com empreses que compleixen un mínim de tres característiques que són a) no estar orientades a maximitzar els beneficis, sinó a satisfer necessitats humanes bàsiques; b) estar organitzades de manera democràtica on els treballadors formen part dels òrgans de presa de decisions i c) tenir un compromís social i ambiental clar. Des d'altres parts del Mon també hi ha consens sobre aquests requisits. Per exemple, a Brasil, es considera que les ESS són una estratègia alternativa als processos d'exclusió social i de precarització del treball que acompanyen el desenvolupament del capitalisme en les últimes dècades⁴. Mentre que a l'Índia les

¹ ica.coop/es/cooperativas/identidad-alianza-cooperativa-internacional

² Pablo Guerra. La economía de la solidaridad. O la vuelta de los valores sociales a la economía. Montevideo Revista Umbrales No. 168, , mayo de 2006. http://www.socioeco.org/bdf_fiche-document-4059_es.html

³ <https://xes.cat/>

⁴ F. Fransualdo de AZEVEDO, M.Àngels ALIO, i Rafael PEREIRA da SILVA, (2016): Espacialidade da economia solidária no Brasil. Biblio3W. Revista Bibliográfica de Geografía y Ciencias Sociales. Universitat de Barcelona. Vol. XXI, núm. 1.148. <http://www.ub.edu/geocrit/b3w-1148.pdf>

cooperatives es defineixen com associacions autònomes de persones que s'uneixen de manera voluntària per aconseguir objectius comuns econòmics, socials i culturals mitjançant organitzacions conjuntes controlades democràticament pels seus socis i treballadors.

Unes quantes dades poden ajudar a posar volum al que venim explicant. Per exemple, a la Unió Europea es calculava que el 2015, entre cooperatives, fundacions, associacions i altres col·lectius del 3er. Sector Social, el nombre de treballadors arribava a més de 13 milions i mig de persones, concretament 13.621.535⁵. A Catalunya, en proporció a les seves mesures molt més reduïdes, el nombre de cooperatives era de 4.521 el 2018, mentre que les entitats i associacions del 3er. Sector Social pujaven a 6.800. És a dir un volum gens menyspreable que arribava a un total de 15.744 entitats.

Brasil i la Unió Índia, els dos estats de qui ja s'ha parlat, també donen unes xifres prou interessants i poden servir d'indicador del que està succeint a molts països en desenvolupament. Per exemple, a la Índia, es constata la rellevància del model cooperatiu en comparació a altres tipus d'entitats. Probablement per la llarga tradició de les cooperatives en determinats sectors econòmics, particularment en el camp, així com també pel recolzament jurídic oficial de que ha gaudit des de fa temps. Així, si ens fixem en l'estat de Kerala, en l'extrem sud-occidental, es constata l'elevat nombre de cooperatives, fins a 277.175 el 2017, majoritàriament destinades al finançament popular i al treball agrari. Havent-se d'afegir el protagonisme del cooperativisme i l'associacionisme de les dones en el món rural, les quals, el 2017, concentraven 320.000 dones en 59.478 cooperatives⁶.

En canvi, al Brasil, amb una implantació relativament recent de les ESS, les iniciatives econòmiques de solidaritat es recolzaven majoritàriament en associacions ciutadanes i col·lectius populars, que el 2014 arribaven a quasi 20.000. Efectivament, per aquest mateix any, les entitats associatives representaven més de les dues terceres parts (86,6%) de les ESS, en comparació al 10% de les cooperatives⁷.

I per acabar, només una petita acotació de la ma de Luis Razeto (1997)⁸ sobre el fet que aquest tipus d'economia fos una experiència de transit cap una nova societat. Experiència que, segons ell, es basa en la força de la solidaritat, la qual pot arribar a ser clau en el conjunt que formen els factors de l'activitat econòmica, com són la productivitat, el treball i el capital. Razeto deia que la solidaritat no és un factor quantitatiu més sinó un esforç en valors que comparteixen les persones que hi estan implicades. Per això, per a distingir-lo dels altres factors, li va posar el nom **Factor C**. Un nom que, simulant llenguatge neopositivista, permet identificar un treball més productiu, una gestió més participativa i una tecnologia i *saber-fer* més creatius. De

⁵ José Luis Monzón i Rafael Chaves (2017), Evolución reciente de la economía social en la Unión Europea. 2017, Comité económico y social europeo. CIRIEC i Centre international de recherches et d'information. Bruxelles, 130 pags. <https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/files/qe-04-17-875-es-n.pdf>

⁶ B.Kurubilla. Kerala's web of cooperatives: Advancing the solidarity economy. Trans-national Institut (TNI). <https://longreads.tni.org/public-finance-chapter-4/>

⁷ Veure 1

⁸ José L. Razeto (1997). <https://www.luisrazeto.net/content/una-presentaci%C3%B3n-muy-personal-de-mis-escritos>

manera que, fins i tot i amb uns mitjans escassos o artesanals, els treballadors poden contrarestar les dificultats i tenir uns magnífics resultats.

Una implicació, constància i maneres de fer solidaries que, normalment, també es troben en les ESS de tot arreu i que, com explica Carles de Ahumada⁹, president de la cooperativa L'Olivera de Vallbona de les Monges amb 37 anys d'història, han fet possible la seva pervivència i asseguren que la cooperació continuï essent un model de futur.

⁹ Joan Vila i Triadú: Entrevista a Carles de Ahumada. Crític. 17/05/2015.
<https://www.elcritic.cat/mes/cooperactives/carles-de-ahumada-el-mon-acabara-basant-se-en-la-cooperacio-nestic-segur-14300>